

HERALDICKÝ ČASOPIS

Vydává Heraldická společnost

Ročník I. /1948/

září 1948

Číslo 3.

Znaky a pečeti

Dr František Beneš

Úvodem

Když jsem před několika lety pro svou tehdy programovanou studii »Význam pečeti pro bádání o minulosti« (Praha, Česká grafická Unie, 1945) zpracoval stať o tom, čím mohou pečeti prospět znakově, byla stať ta obsáhlejší než kolik místa jí bylo možno v zamýšlené publikaci věnovati. Zkrátit jsem jí tedy a tento text ve »Významu pečeti« otiskl, text nezkrácený jsem si však zachoval, přepracoval jej, připojil k němu poznatky o vztahu znaků k pečetím v další době ještě nabyté — a tak vzniklo toto pojednání.

S mého hlediska viděno, je pojednáním, v němž jsem se vynasnažil poukázat, pokud a jak heraldik-odborník i laik může těžiti z pečeti, co z nich pro heraldiku bylo výtěženo a co za úkoly zde znakově usilování ještě má; neučinil jsem to ale způsobem látku zcela vyčerpávajícím. Za druhé, neřeším v něm problémy v thematu jsoucí, nýbrž toliko jsem na ně poukázal.

Jsem si vědom nedokonalosti této své práce, vím, že kniha, jež by i všemu v ní chybějícímu byla práva, byla by hodnotnější. Cenu však, soudím, přece má: Poukáže nebo jiným připomene, že by se o vzájemném vztahu znaků a pečeti bádání mělo, naznačuje, jak asi i pokud, neřeší sice, ale vypočítává aspoň některé zde ještě jsoucí problémy; tedy je prací především podnětnou. V mnohých svých částech může býti leckdy

informátorem dějepiscům, neznalým heraldiky ani nauky o pečetích. Může být učebnicí dějepiseckému dorostu.

Budiž mi popráno mít současně radostný pocit, že své, byť skrovné síly, a i když nedosahují výsledků nejlepšíh, přece jen uplatňuji; zvl. tam, kde jiný rukou k dílu nepřiložil.

Zjišťuji, že ani námět této mé studie u nás knižně nikdo ještě nezpracoval stejně široce jako jsem v ní učinil já.

Snažím se vždy napsat knihu způsobem, umožňujícím pochopit její obsah i veřejnosti laické; psát výlučně knihy, jež by byly pochopeny jenom vědci, bylo by jako bádání v ústavech a konání výzkumy třeba o hygieně, avšak lidstvo, pro něž se výzkumy konají, o výsledcích bádání nezpravit ani mu neřící, která si má tadý dále počínati.

Doufám, že se mi to i tentokrát podařilo.

Vydávám ji jako předběžně zpracovanou jednu z částí do tisku připravovaného »Úvodu do nauky o pečetích«.

I.

Cena pečeti jako heraldického pramene

Pečeti jsou po mém soudu nejvydatnějším a tou měrou cenným heraldickým pramenem, že bez něho anebo bez jeho spolupůsobení nelze nic znakově znakově se týkajícího zdárně vyřešiti.

Heraldickým pramenem ceny právě vyznačené jsou za prvé proto, že od druhé pol. XII. stol. po řadu dalších věků bylo u nás velmi rozšířeným zjevem jich používati, v obrazu jejich většiny že je znak — ať už sám jediný je pečetním znamením nebo toliko jeho součástí — a konečně proto, že se nám jich velmi mnoho zachovalo, což způsobila povaha pečetí; vše vytčené spolu souvisí.

Když totiž byla v nám blízké oblasti Evropy kruhy, právního života navenek samostatně se zúčastňujícími, pocitována potřeba svá právního porřízení doložiti průkazem trvalejším a hmatatelnějším než bylo dosavadní pouze ústně a symbolicky před svědky prováděné vyjádření právního skutku, průkazem, jenž by požíval veřejné důvěry nejen v daném okamžiku, nýbrž i v budoucnu, sáhli ti, kdož usilovali tuto myšlenku uskutečnit — podle výsledků bádání bylo to v X. stol.

— znovu po prostředku již od několika století trvate používaném kanceláři papežskou a císařskou — k vyhotovení listinného dokladu, opatřeného ověřovacím prostředkem. Zarřízení to ale zaváděli v oblastech, kde čisti a psáti uměla jen nepatrná část obyvatelstva, takže svědectví o své vůli, účasti na právním aktu, souhlasu s ním nebo pod. nemohla většina vydavatelů listin, ev. i účastníků právního řízení, vyjádřiti na vyhotovené listině o něm způsobem dnes obvyklým, podpisem; proto hledali způsob, jak by listinám potřebnou průkaznost získali — a tu použili prostředku, jehož používala rovněž kancelář císařská — pečeti.

Budíž zde uveden výklad Jiřího Čarka ¹⁾, jenž jej, podle vlastního jeho údaje, opřel především o dílo O. Redlicha ²⁾:

„Stará instituce listin, přijatá Germány od Římanů, netrvala dlouho v původní hodnotě. Záhy nastal značný pokles její ceny veřejnoprávní, který přivodila především neznalost písma. Středověcí lidé neznali čisti, jak uměli kdysi občané římsí, a proto ztrácela pro ně písemnost na důležitosti a váha se přenášela na symbolické vyjádření právního skutku, jako je podání ruky, odevzdání klíče, hroudy země atd. před veškerou obcí, na veřejných soudech a shromážděních lidu. Hlavní příčinou úpadku listin byl však nedostatek dovednosti psací, a tedy nemožnost potvrzovati listiny vlastnoručním podpisem, jak se dalo ve starověku. Tím pozbývaly soukromé listiny základního prostředku pověřovacího a jejich hodnověrnost mohla pak býti dotvrzována jen písmem textu, na kterém bylo možné poznati ruku určitého, známého písaře. Tento prostředek měl však platnost jen tam, kde byla zřízena instituce přísežných písařů, požívajících veřejné důvěry, jako byli veřejní notáři, k nimž se strany obracely o sepsání listin nebo o zlistinění svých pořízení. Takových písařů však ve střední Evropě tehdy nebylo. Za těchto okolností se soukromým listinám nedostávalo prostředků, kterými by bylo možné doložiti jejich pravost, nedostávalo se jim průkaznosti, a proto se jejich význam rychle tratil. Na jich místo nastupovalo ústní svědectví osob při právním pořízení přítomných.

Je pochopitelné, že se za takového stavu upouštělo od zachovávání přísných forem listinných, a tak se stával z listiny brzy

¹⁾ Jiří Čarek: *O pečetech českých knížat a králů z rodu Přemyslova*. — Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy. VIII., 3—4.

²⁾ O. Redlich: *Die Privatorkunden des Mittelalters*. (München u. Berlin, 1911.)

pouhý záznam o právním pořízení, sloužící spíše jen za podporu paměti svědků. Tyto záznamy — akty — zhotovoval obecně sám příjemce, neboť to byl pravidelně církevní ústav, jehož členové, duchovní, byli jediní, kdož ve středověku byli písma znali. Nešlo-li o církevní ústav, spokojovaly se strany pravidelně symbolickým vyjádřením na veřejném fóru a paměti svědků. Takové byly poměry v IX. a X. století. Jediné listiny té doby vydávala kancelář císařská a papežská. Tak zv. soukromé listiny nenalzáme; jsou jen pouhé akty, jichž se málo užívalo, neboť jejich význam byl nepatrný za života svědků a po jich vymření pozbývaly vlastně významu úplně. Mnohá právní pořízení zůstávala proto bez písemných svědectví. Nejhlubší pokles listin představovaly knihy tradiční, které mnohdy jen zaznamenávaly právní čin a jména svědků. Jejich vznik je přímo v aktech a ve stručných záznamech, které bývaly psány na volné listy jednotlivě, pak i několik aktů na jediný list pergamentu; tyto listy někdy bývaly dodatečně svazovány do knih. Do tradiční knihy se zapisovaly postupně záznamy přímo, bez předchozího vydávání aktů; listinná forma zmizela tak úplně.

Teprve v době tohoto velikého úpadku listin uvědomili si lidé důležitost písemných svědectví, požívajících veřejné důvěry i na časy budoucí, kdy možnost výpovědi svědků přestávala, písemností, jaké jim představovala privilegia císařská, která v monogramu nalezla jistou náhradu podpisu a kterým pečeť vždy dodávala bezpečné hodnověrnosti. Odtud vycházela snaha získati soukromým listinám podobnou průkaznost, a po určité době nejistoty a hledání se ujímalo napodobením císařské kanceláře užívání pečeti. Ojedinele již v X. století je viděti, že vydavatelé přitiskovali pečeti k listinám, ale teprve pomalu se zvyklost šířila. A teprve XI. století přineslo obecnější užívání listin pečeti pověřených v nejvyšších kruzích duchovních i světských. Stále však trvalo omezené užívání listinných svědectví, neboť symbolické úkony v přítomnosti veřejnosti nejčastěji stranám dostačovaly k úplné právní jistotě.

Takové tedy poměry byly v Německu, jež bylo pochopitelně vzorem i pro obdobné formy u nás.“³⁾

³⁾ Srov. k tomu tvrzení *Gustav Friedrich: O zakládací listině kapituly Litoměřické*. (Prolegomena k české diplomatice I.) — *Rozpravy České akademie*. Ročník IX. Třída I. Číslo 2. (Praha, Česká akademie, 1901.) Str. 20—21, 23—24.

„Zásada, že právo vlastnické má býti doloženo formální, zpečetěnou listinou, začala se sice u nás ve XII. století povlovně ujmáti, ale při darování učiněných od osob soukromých nemohla již tehdy býti prováděna; protože užívání pečeti — jediného to v těch dobách prostředku pověřovacího — zůstalo skoro po celé XII. století praerogativou panujících knížat, biskupů a kapitol.“⁴⁾

„V Čechách teprve prodlením druhé polovice XII. věku dobývá si listina půdy; touž dobou i na Moravě dají se pozorovati skromné počátky, ale v obou zemích užíváno formy listinné jen ve zvláštních slavnostnějších případech. Listina a ústní svědectví udržuje se pak neodvisle vedle sebe ještě daleko do první polovice XIII. stol. Od počátku tohoto století však zvolna nabývá rozšíření názor, že listina má větší a trvalejší cenu, než svědectví ústní. Následkem toho počet listin stále se množí, a v druhé polovici XIII. století končí vývoj ten úplným vítězstvím listiny.“⁵⁾

Čím se potom veřejný život od XII. stol. stával složitější, právní zařízení bylo vyspělejší, čím více složek národa se tohoto života zúčastňovalo i do něj zasahovalo, tím více bylo vyhotovováno listin; a k nim přitiskováno či předešším přivěšováno pečeti — neboť při tom dovednost číst a psáti se u nás jako jinde šířila tvrdošíjně pomalu.

Pečeť po několik století představovala jediný ověřovací prostředek listiny, „jsouc nejjednodušší, a jak se staří domnívali nejbezpečnější zárukou (její) pravosti a věrohodnosti“⁶⁾.

Kdo pečeť k listině připevnil, opatřil listinu znamením, jímž se — a sice jedině nebo převážně jedině jím — příjemce listiny i kdokoli, kdo se pro cokoli o její obsah zajímal, přesvědčoval o platnosti tohoto obsahu; učinil totéž, co dnes my, když se na listinu, úpis, spis atd. podepíšeme — pečeť tedy nahrazovala náš dnešní podpis⁷⁾. Nahrazovala jej takřka po

⁴⁾ Gustav Friedrich, *O zakládací listině kapituly Litoměřické*, 23.

⁵⁾ Gustav Friedrich: *O kanceláři a listinách markrabí moravských Vladislava a Přemysla*. (1198-1239.) — Příspěvek k české diplomacii. — *Věstník Královské české společnosti nauk*. — Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. — Ročník 1896. IX., 7.

⁶⁾ Gustav Friedrich, *O kanceláři a listinách markrabí moravských Vladislava a Přemysla*. — *Věstník Královské české společnosti nauk*. — Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná. — Ročník 1896. IX., 22.

⁷⁾ Srov. o tom z přemnohých jiných prací jen tak namátkou třeba *Ferdinandův Tadra: Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lučemburského Jana, Karla IV. a Václava IV.* (1310-1420.) — Příspěvek

celý středověk a ještě v počátcích novověku tento zvyk trval, třebaž znalost čtení a psaní se již valně rozšířila.

Je-li vše uvedené pravdivé, byla pečeť znamením, jež požívalo právní průkaznosti i zaručovalo nebo jindy dosvědčovalo právní platnost listiny. „Ve středověku i (v prvním údobí novověku) . . . byla . . . listina jen tehdy pravoplatnou, když byla opatřena . . . pečetí“⁸⁾. A totéž platí o pečetích i z doby, kdy jejich úkon přejímal podpis, kdy platnost písemností se jimi jen spolupotvrzovala vedle podpisu.

A po ty doby pro tento jejich úkon bylo používati jich zjevem velmi rozšířeným: vlastní pečetidla měli panovníci, většína šlechty, ať šlechta vysoká a mocná nebo drobní vládkové, vyšší duchovenstvo, kláštery, města, hodně měšťanů, později cechy, úřady a j.⁹⁾

Dále: poměrně velmi málo listin je zpečetěno jen jednou pečetí — má to také svůj důvod¹⁰⁾ — k většině je jich připevněno více; ne však jen dvě, ale čtyři, sedm nebo ještě větší počet.

k diplomacie české. — Rozpravy České akademie. Ročník I. Třída I. Číslo 2. (Praha, Česká akademie, 1892.) Str. 176. Zde na dalších stránkách zároveň více o tom, jak daleko šlo právo užívati nevlastní pečeti, kdy se tak dalo, o závazcích svědků, kteří pečeť k listině přivěsili, o pečeti rukojmí atd. — Srov. k tomu zmínky: *Aug. Sedláček: O rodu, erbů a vládyckém živobytí pana Tůmy ze Štítného.* — Časopis musea království Českého. 1878. Ročník LII. Str. 506-507. — Pak *Vojt. Král z Dobré Vody: O středověkých pečetech.* — Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze. Ročník III. 1895. Str. 11. — *Th. Ngen: Zur Entstehungs- und Entwicklungsgeschichte der Wappen.* — Korrespondenzblatt des Gesamtvereins der deutschen Geschichts und Altertumsvereine. Neunundsechzigster Jahrgang 1921. Nr. 9 n. 10. September u. Oktober. Str. 193.

⁸⁾ *Vojt. Král z Dobré Vody, O středověkých pečetech.* — Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze. Ročník III. 1895. Str. 11.

⁹⁾ Ne ovšem všichni. Z období, kdy listina byla ověřována výhradně jenom pečetí, jsou dochovány listiny, v nichž je poznámka, že ta či ona osoba, nemajíc vlastního pečetidla, požádala jinou osobu, aby listinu zpečetila pečetí její. Z poznámek těch zjistíme, že to byla jak šlechta vysoká, jak drobná, duchovenstvo i měšťané, kteří si vyžadovali především pečeti městských. Ale víme též, že bylo usilováno, aby pečetí bylo používáno co nejvíce; tak arcibiskup Arnošt z Pardubic ve svých Statutech přikázal, že si má i nižší duchovenstvo dát zhotovit pečetidla. — Viz více *Ferdinand Tadra, Kanceláře a pisari*, 176-178. Zde uvedeny též rozličné příklady.

¹⁰⁾ K listinám totiž — jen u většiny listin panovníků se tak nestalo — nejvíce připevňoval pečeť nejen vystavovatel listiny, ale i svědkové právního aktu.

Pečetním znamením nebo jeho součástí u těchto tisíců zhotovených pečetí po celé věky od XII. stol. do doby nedávno minulé byl převážně znak — šlechtický i občanský — ať jako symbol moci nad územím (většina pečetí panovnických) nebo jako výraz osobního i přeneseného právního nároku majitele pečeti v národní společnosti (takřka všechny pečeti osob šlechtických a jejich úřadů) či zdůraznění příslušnosti k duchovnímu řádu (některé pečeti duchovenské), jako symbol svobodné příslušnosti ke králi nebo poddanské k vrchnosti (pečeti některých měst), výraz zaměstnání jedince i souhrnu několika jich (část pečetí měšťanských a pečetí cechů) i j. a v různých seskupeních těchto případů. Tudíž, výstižně bylo formulováno, že „pečetěním byl uveden takřka nejvíce do oběhu znak jak každého jednotlivce, tak úřadu, řádu, obce i cechů“¹¹⁾, „nejdůležitější upotřebením, kterého se dostalo znaku mimo válečnictví, bylo na pečetích“¹²⁾.

Konečně připojme, že se nám na tisíce pečetí dosud zachovalo; ochraňovány byly nejprve pro jejich právní váhu, v poslední době vlivem ochránářství památek.

Pečeť totiž — jak již uvedeno — byla po mnoho století jediným ověřovacím prostředkem; bez ní neměla listina platnosti¹³⁾. Proto každý, komu na platnosti listiny záleželo, musel chrániti také pečeť k ní připevněnou, aby nebyla poškozena, od listiny oddělena. Pečetě se tedy těšily ochraně z těchto důvodů. Když listiny svědčily, že jejich příjemce něco získal, chránili jejich majitelé je i pečeti k nim připevněné pro tyto účely potud, pokud průkaznými byly. A když už povšechně přestávaly mítí právní cenu, budovalo si evropské lidstvo službu ochrany písemných památek na tak široké základně, že se nám listin, tím i pečetí zachovalo hodně a v dobrém stavu proto, že jsou písemnými památkami. Nebuďtež při tom ovšem zamlčeny také jiné důvody; listiny nezaujímají mnoho místa, proto je lze poměrně snadno přechovávat, málo svou cenou materiální koho průběhem let lákaly k odcizení.

Ale pro znakovědce vydatným činí sfragistický materiál netoliko jeho mnohost a v něm obsažené množství znaků. Též skutečnost, že pečeti jsou zachovány v hojném počtu zé

¹¹⁾ Jindřich Wolff: *O heraldice a znacích držitelů kladenského panství.* — Věstník Městského musea na Kladně. Ročník I. 1936. Str. 32.

¹²⁾ V. r. Král z Dobré Vody: *Heraldika. Souhrn pravidel a předpisův znakových.* (Praha, Rudolf Storch.) Str. 27.

¹³⁾ Srov. o tom Ferdinand Tadra, *Kanceláře a písaři*, 176.

všech dob od XII. stol. do dnů nedávných: Znaky na hradních branách, hradbách nebo stěnách komnat hradů zanikly požáry, válkami, při přestavbě nebo pod. a to zbylé málo znamená jen torso tu z toho, tu z onoho období, jež nemá spojení s minulem ani budoucnem. Ze znaků v rukopisech zachováno ještě méně. Heraldika na mincích je omezena na úzký kruh, znak země či držitele mincovního práva. Jiné prameny, z nichž většina však zpravuje o znaku a jeho vývoji nadále nepřetržitě, pocházejí až z novější doby. Praktická cena listiny a pečeti vpředu již vzpomenutá způsobila, že se nám tyto památky dochovaly nejen v daleko hojnějším počtu než památky jiné — kdyby pouze ty byly zpravovateli o znacích, osob právnických jako fysických, urozených nebo neurozených, věděli bychom toho o znacích měrou věru valně omezenou — nýbrž způsobila i další, že se nám vzhledy mnohých znaků dochovaly od dob nejstarších do nedávno minulých v nepřetržitém sledu, od dob, z nichž ten který znak na jiné památce se nám nedochoval.

Cenným heraldickým pramenem jsou za druhé proto, že o znaku zpravují daleko hodnověrněji než mnohé prameny jiné; lze, zajisté, valně pochybovati o správnosti leckterých vyobrazení, vzniklých především v nové době, jež jsou dochována v heraldických sbírkách, uložených v museích nebo archivech, znak v obrazech pečeti, zvláště středověkých možno však, soudím, považovati za opravdu správný:

„V právu jest pečet stvrzením totožnosti (i majetku) úřadu neb osoby, která listinu vydala nebo svým svědectvím potvrdila.“¹⁴⁾

Uvedl jsem, že nahrazovala náš dnešní podpis.

Ten je osobitý a my potřebu jeho osobitosti cítíme; proto také lze souditi, že ve středověku i v té části novověku, kdy se účastníci právních počínů na listiny ještě nepodepisovali, nýbrž připevňovali k nim svou pečeť, bylo rovněž cítěno, že pečeti je nejen třeba, nýbrž nutno dáti osobitý ráz, aby jí byla jasně, nepochybně vyznačena individualita osoby, jako dnes naše osoba je vyznačena našim podpisem, či lze

¹⁴⁾ Antonín Masák: *Pečeti šlechty české, morávské a slezské.* — Řada I. (25 tabulek a 62 stran popisu.) — Příloha Časopisu Společnosti přátel starožitností českých v Praze, roč. XIII.-XIX. (Praha, Společnost přátel starožitností českých v Praze, 1911.) Str. 1.

zde i o pečeti říci, co bylo řečeno jen o znaku¹⁵⁾, že on a „jím opatřená pečeť symbolisovaly individualitu jednotlivce i rodu, jemuž náležel.....“.

Osobitost a totožnost bylo možno v tomto směru nejlépe vyznačiti i prokázati pečetním obrazem, kde pečetní znamení symbolisovalo majitele pečeti; a ono ohromné množství od sebe odlišných pečetních obrazů snad může být dokladem, že každý usiloval, aby se obraz u jeho pečeti lišil od obrazu u pečeti jiné osoby, čili bylo dbáno, aby osobitost pečetním obrazem vyznačena byla.

Pečetní obraz se takto, soudím, stal oficiálním znamením té které osoby, známým ostatním lidem, třeba formálně s nimi umluveno nebylo. Někdo druhý nemohl s ním libovolně a beztrestně nakládati.

Tak zajisté majiteli pečeti záleželo na opravdu správném zobrazení symbolu, jeho osobu reprezentujícího.

Nutno ale k tomu podotknout: Soudím, že, pokud se týká znaků; jichž se na pečetích použilo jako symbolu, lze plnou úzkostlivost v tomto směru předpokládati toliko v dobách, kdy heraldika byla v krvi lidí a kdy znak neznamenal jen výraz vyvýšenosti a urozenosti, stavovské odlišnosti od jiných, výsadami potvrzené, nýbrž především symbol, jenž zavazoval k určitým činům, počínání. „Šlechtictví nejen zavazuje, nýbrž je příkazem. Bez těchto vlastností je erb pouhým znamením něčeho bez skutečného obsahu, tedy mrtvým znakem.“¹⁶⁾ Později však, domnívám se, bezstarostnost, vyplývající z rodových či stavovských práv, privilegií potvrzených, a stále více se uplatňující průkaznost vlastnoručního podpisu asi způsobily, že leckterý majitel pečeti o správnost pečetního znamení, jež bylo symbolem jeho osobnosti, již patřičně úzkostlivě vždy nedbal.

Závěrem k všemu vyznačenému lze užití slov ryt. Krále z Dobré Vody¹⁷⁾, pracovníka dříve i dosud stále valně přehlíženého, jenž však ve svých pracích o heraldice a sfragistice tlumočil mnoho dobrých, zajisté ne ke škodě tomuto bádání jsoucích poznatků:

¹⁵⁾ *Antonín Markus: Rodopis, jeho úkoly a cíle.* — Časopis Rodopisné společnosti československé v Praze. Ročník I. — 1929. Str. 13.

¹⁶⁾ *Rudolf Holinka: Barokní heraldická symbolika.* — Erbovní knížka na rok 1941, ročník sedmý. (Praha, Vyšehrad, v Knihách Řádu, 1941.) Str. 58.

¹⁷⁾ »Heraldika«, 28.

„Hlavní důležitost, již nikdo a nikdy pečetím neupře, záleží . . . v tom, že ony po větší části zachovaly nám znaky rodův starých, vymřelých a heraldické formy své doby. —

Pečeti tvoří nepřetržitou řadu skvostných vzorů heraldických a nevysichající pramen pro srovnávací jich studium.

Bez znalosti pečeti ze staré a starší doby nelze při studiu heraldiky vůbec se obejít; neboť jiných stejně starých a dobrých památek jest pořádku.“

Uvědomíme-li si připomenuté vlastnosti pečeti, uznáme, že jsou prvořadým heraldickým pramenem.

(Pokračování)

Několik poznámek o heraldice britské a nizozemské

Josef Milde

V české literatuře heraldické, která ostatně je velmi skrovná, nalézáme jen málo poučení o heraldice anglické a vůbec britské:

Vojtěch K r á l z Dobré Vody v »Heraldice«¹⁾ na str. 240 celkem výstižně uvedl, čím se anglická heraldika liší od naší.

Za omyl však nebo alespoň za přílišnou generalisaci možno pokládat jeho tvrzení, že „na štítě nejčastěji lze viděti předměty vztahující se k námornictví“ a že „strážcové štítu vztahují se nejčastěji k námornictví na př. Tritoni, námořníci a jiné“; superlativy »nejčastěji« v obou citovaných větách jsou nesprávné, jak nás přesvědčí prolistování kteréhokoli většího díla, obsahujícího kresby znaků anglické šlechty²⁾. Že námořní náměty jsou v heraldice ostrovního národa častější než u národa kontinentálního či dokonce vnitrozemského, jest arci nasnadě.

Také »Českomoravská heraldika« od Martina Koláře a Augusta Sedláčka v I. části yšeobecné³⁾ obsahuje zmínky o anglické heraldice.

Tak na str. 270 je zmínka o anglických badgích či odznacích a zvlášt o „posavádním badgi prince Walesského“:

¹⁾ Praha, Rudolf Storch, (1901).

²⁾ Na př. *Sir Bernard Burke: Peerage and Baronetage.* (London, 1862.—24. vyd.)

³⁾ Praha, Česká akademie, 1902.

Vypráví se tu pověst o Černém princí (1330-76, skutečným jménem Edward), jenž prý získal odznak pštrošího pera a devisu »Ich dien« vítězstvím u Crécy r. 1346 nad králem Janem Lucemburským, kterému sňal pero s přílby, když král v bitvě zahynul. Ve skutečnosti se věc měla jinak: Černý princ převzal odznak pštrošího pera po své matce Filipě z Hainault, devisa »Ich dien« není německá, nýbrž galská a je to pozměněný způsob psaní slov »Eich Dyn«, což znamená »váš člověk«⁴⁾. Černý se nenazýval podle zbroje, jak se dříve soudilo, nýbrž podle svého znaku; užíval totiž dvou erbů⁵⁾: Byl to jednak štít po otci, králi Edwardu III., jednak štít po matce, a to v černém štítu tři stříbrná pštroší pera; podle tohoto černého štítu, jehož užíval k účelům mírovým, nevojenským, byl zván Černý princ — princem pak zůstal až do své smrti r. 1376, ačkoli byl následníkem, neboť svého otce Edwarda III. nepřezil. Nepřišel tedy Černý princ — a po něm knížata Waleská dodnes — k stříbrným pštroším perům tím, že by je sňal s přílby poraženého českého krále; víme, že Jan Lucemburský neužíval jako klenotu pštroších per, nýbrž černého orlího křídla se zlatými srdéčky či lístky jako ostatní čeští králové⁶⁾. Oba štíty Černého prince i socha jeho v plné heraldické výstroji jsou při jeho náhrobku v katedrále v Canterbury; nad náhrobkem je zavěšena též přílba Černého prince, ozdobená klenotem anglických králů, totiž lvicí⁷⁾.

V Kolářově-Sedláčkově »Českomoravské heraldice« je zmínka také o anglické koruně⁸⁾ a o příznaku anglických levobočků⁹⁾; jsou v ní ještě další drobné poznámky o anglické heraldice¹⁰⁾, leč bez širšího významu.

Rovněž v »Heraldice« Karla Schwarzenberga¹¹⁾ najdeme na různých místech zmínky o britské heraldice:

⁴⁾ C. Wilfrid Scott-Giles: *Romance of Heraldry*. (London, 1940.—2. vyd.) Str. 75, 89, 91.

⁵⁾ C. W. Scott-Giles, *Romance of Heraldry*, 89-91.

⁶⁾ Václav Vojtěšek: *Naše státní znaky*. (Staré a nynější). — ABC Příručky pro každého. Sv. 17. (Praha, Vesmír, 1921.) Str. 12.—Vladimír J. Sedláček: *O klenotu českého znaku*. — Rodokmen. I., č. 1 a zejména č. 2 z 1. XI. 1946, str. 45.

⁷⁾ C. W. Scott-Giles, *Romance of Heraldry*, vyobr. 104, 105, 109, 110.

⁸⁾ I, 281.

⁹⁾ I, 301.

¹⁰⁾ Na př. I, 10, 141.

¹¹⁾ Praha, Vyšehrad, *Knihy Řádu*, 1941.

Na str. 73 je vyobrazen „Odznak hrabat z Perthu: v zel. poli stř. koňská udice“. K tomu lze poznamenat, že hrabě z Perthu skutečně má jako svůj badge ponožní či koňskou udici, ale bylo by správnější kreslit ji jako odznak mimo štít, neboť štít erbu Perthů vypadá jinak: v zl. štítu tři červená vlnitá břevna; teprve pod štítem je zvláštní plocha, zvaná compartment, posetá koňskými udicemi¹²⁾. Perthové mají tyto udice ve znaku jako připomínku bitvy u Bannockburnu v r. 1314, v níž anglická armáda byla poražena vojskem skotským; stalo se to tak, že na radu předka dnešních hrabat Perthů, Sira Malcolma Drummonda, bylo bojiště poseto ponožními udicemi, jimiž anglická jízda byla uvedena v nepořádek.

Na str. 124 napsal Karel Schwarzenberg o příznamech, a o skotské šlechtě uvedl, že k odlišení rozdílného vztahu členů rodu k jeho hlavě se užívá různých lemů, což není zcela přesné, neboť ve Skotsku se k tomu kromě lemů užívá i jiných znamení¹³⁾.

Na str. 33, 35, 97, 100, 143, 145, 216, 217 a v kapitole »Oznaky«, str. 217-226, jsou další četné drobnější zmínky o anglické heraldice. Rovněž v bibliografii připojené ke konci knihy jsou uvedeny anglické publikace heraldické.

*

Anglická heraldika se vyvíjela celkem stejně jako ostatní heraldika evropská, ale přece má některé odlišnosti, z nichž nutno uvést zejména:

1) Důsledné užívání **příznaků** či brisur k odlišení různého poměru členů rodu k jeho hlavě. Příznaky byly uvedeny v pevnou soustavu¹⁴⁾, ostatně jinou v Anglii a jinou ve Skotsku; tyto pevné soustavy zřejmě vznikly proto, že politická i majetková práva jednotlivých příslušníků šlechtických rodů byla a namnoze ještě jsou přesně odstupňována podle bližšího nebo vzdálenějšího vztahu k hlavě rodu.

¹²⁾ Sir B. Burke, *Peerage and Baronetage*, 845-6. — C. W. Scott-Giles, *Romance of Heraldry*, 82. — Též J. B. Rietstap: *Armorial Général*. I. (Gouda, b. r. — 2. vyd.) Str. 567, kde však nejsou správně rozlišeny znaky rozličných větví rodu Drummondů či Perthů; Rietstap přikládá compartment s udicemi větvi francouzské s odlišným štítem.

¹³⁾ Sir Francis J. Grant: *Manual of Heraldry*. (Edinburgh, 1937. — 2. vyd.) Str. 26 a příloha k této straně.

¹⁴⁾ Srov.: V. r. Král z Dobré Vody, *Heraldika*, 240.

2) Poměrně časté užívání **kožišin** — hranostaje i popeličiny¹⁵⁾.

3) V anglické heraldice novější projevuje se zvyk zdůrazňovat spíše **klenot** nežli štít¹⁶⁾, ba existují knihy, věnované jen popisu klenotu, štítů zcela pomíjející¹⁷⁾.

4) Užívání cizojazyčné heraldické **terminologie**, totiž francouzské, jež se celkem zachovala až po přítomnost; současná heraldická nomenklatura v Anglii je směsí staré franštiny a současné angličtiny. Je to znamení, že se po vpádu normanském dostala do Anglie heraldika a vůbec vyšší kultura ze západního pobřeží evropské pevniny.

5) Hojně užívání **devis**¹⁸⁾; na velké části britských znaků je štít provázen stuhou s vepsaným heslem, často v jazyce latinském nebo francouzském, poměrně vzácně v anglickém. Sotva však lze souhlasit s Králem a Rietstapem¹⁹⁾, že devisy jsou vepsány na stuhu s přezkou a otočené kol štítu; děje se prý tak jako nápodoba britského královského znaku, jehož štít jest otočen páskem Podvazkového řádu. Naopak většina anglických znaků má heslo na stuze vinoucí se pod štítem mezi strážci štítu²⁰⁾.

6) Instituce anglických **heroldů** se liší od této instituce v kontinentální Evropě; odlišnost tkví v tom, že angličtí heroldi zaujímalí významnější postavení nežli heroldi kontinentální.

První heroldi jsou v Anglii doloženi k r. 1170²¹⁾. Na významu nabývali však teprve koncem XIV. stol. V XV. stol. již sami udělovali erby²²⁾ a od poslední čtvrti XV. stol. prováděli t. ř. *visitace*²³⁾, t. j. záznamy o propůjčených či po-

¹⁵⁾ Srov.: V. r. Král z Dobré Vody, Heraldika, 240. — J. B. Rietstap — C. Pama: *Handboek der Wapenkunde*. (Leiden, 1943. — 3. vyd.) Str. 39.

¹⁶⁾ Srov.: V. r. Král z Dobré Vody, Heraldika, 240.

¹⁷⁾ Na př. *James Fairbairn: Book of Crests of the Families of Great Britain and Ireland*. (London, 1905. — 4. vyd.) — Viz J. B. Rietstap — C. Pama, *Handboek der Wapenkunde*, 39, 330.

¹⁸⁾ Srov.: V. r. Král z Dobré Vody, Heraldika, 240. — J. B. Rietstap — C. Pama, *Handboek der Wapenkunde*, 39.

¹⁹⁾ V. r. Král z Dobré Vody, Heraldika, 240. — J. B. Rietstap — C. Pama, *Handboek der Wapenkunde*, 39.

²⁰⁾ Sir B. Burke, *Peerage and Baronetage*, na různých místech.

²¹⁾ *Anthony Wagner: Heraldry in England*. (London-New York, The King Penguin Books, 1946.) Str. 18.

²²⁾ A. Wagner, *Heraldry in England*, 20.

²³⁾ F. J. Grant, *Manual of Heraldry*, 3. — A. Wagner, *Heraldry in England*, 21.

tvrzených erbách, spolu s genealogickými údaji; heroldi tyto záznamy jednak zapisovali do svých knih, jednak o nich stranám vydávali písemnosti. Oba uvedené druhy záznamů jsou velmi cenným a značně rozsáhlým pramenem heraldického bádání.

V r. 1483 byl založen »Herald's College«, heroldský úřad, jemuž od r. 1672 stojí v čele Earl-Marshal of England, což by v češtině přibližně znělo »nejvyšší anglický obřadník«; tato funkce patří v Anglii mezi nejvyšší a ješ od samého počátku dědičná v rodě vévodů z Norfolku²⁴).

Mezi heroldy nalézáme osoby urozené i učené: Tak na př. byl heroldem William Camden (1551-1623), učenec, který napsal vlastivědu Britanie a byl zván »anglický Strabo« neb »anglický Pausaniase«²⁵). Jiným takovým učeným i vznešeným heroldem byl Sir William Dugdale (1605-1686), autor díla »Monasticum Anglicanum«²⁶); jeho tabard, dosud zachovaný, je vyobrazen v díle »Dizionario araldico«²⁷).

Heroldů býval v rozličných dobách různý počet a jejich funkce se vztahovaly na určité územní oblasti. Nyní je jich šest pro Anglii (Chester, Windsor, Lancaster, York, Richmond, Somerset), předsedá jim pod vrchním vedením earl-marshala Garter King of Arms, což bychom do češtiny mohli přeložit výrazem »nejvyšší herold Podvazkového řádu«. Ve Skotsku jsou tři heroldi (Ross, Rothesay, Albany), jimž předsedá Lord Lyon King of Arms, česky asi »vrchní herold znamení lva«. V Irsku byli dva heroldi (Dublin, Cork) pod vedením herolda ulsterského. Nyní byl úřad ulsterského herolda po 400 letech trvání zrušen, ježto Irsko je již úplně nezávislé na britské vládě²⁸). (Pokračování.)

²⁴) F. J. Grant, *Manual of Heraldry*, 11. — B. Burke, *Peerage and Baronage*, 793. — *Dod's Peerage*. Ročník 101. (London, 1942.) Str. 145.

²⁵) Srov.: A. Wagner, *Heraldry in England*, 22. — *James Wood: Nuttal Encyclopedia*. (London, 1925.) Str. 114.

²⁶) Srov.: A. Wagner, *Heraldry in England*, 22. — J. Wood, *Nuttal Encyclopedia*, 207.

²⁷) *Coute Piero Guelfi Camajani: Dizionario araldico*. (Milano, 1940. — 3. vyd.) Str. 449.

²⁸) F. J. Grant, *Manual of Heraldry*, 11—13.— O anglických heroldech ne zcela přesně píše K. Schwarzenberg, *Heraldika*, 200. — Srov. anonymní článek »*Burke's Peerage, Ltd.*« v měsíčníku »*Books to Come*« (Londýn), č. 51, říjen 1948.

Dr Václav Vojtíšek

řádný profesor pomocných věd historických na Karlově univerzitě a architekt hlavně města Prahy, dožil se 9. srpna 1943 šedesátipětilet. Pro něho ten den byl jen časovým mezníkem na životní cestě, vyplněné nesmírnou prací, pro heraldiku však je příležitostí, aby mu přál pevného zdraví a vřelých pohody do dalších dlouhých let, v nichž by mohl ještě rozmnožit své neobyčejně rozsáhlé dílo.

Z něho heraldikové vědecké vzpomínají hlavně monumentální práce »O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých« — Knižovní Památkového sboru hlavně města Prahy. Svazek I. (Praha, n. Památkového sboru hlavně města Prahy, 1928.) — jež je dosud naší vlastně jedinou velkou vědeckou prací heraldickou a v níž autor razil nové cesty v poznání vzniku městských znaků. Rovněž si váží práce »Naše státní znaky« (Staré a nynější) — ABC. Příručky pro každého. Sv. 17. (Praha, Vesmír, 1921.) — jež je nezbytným a vědecky spolehlivým průvodcem každému, kdo se zabývá otázkami znaků země Československé republiky. Z kratších heraldických studií prof. V. Vojtíška je uvést alespoň příkladem rozpravu »O tábořských pečetech a erbech« — Husitský archiv. Svazek IV. (Praha, Společnost Husova musea, 1931.) — a »O rubní pečetě krále Václava IV.« — Příspěvky k českým pomocným vědám historickým. Sešit 1. (Praha, A. E. Černý, 1929.) Str. 15-22 — obsahující důmyslné řešení dávno sporné otázky orla na rubní pečetě krále Václava IV.

Tak heraldikové vzpomněli 65. narozenin prof. V. Vojtíška, spoluvůrce znaku hlavně města Prahy i jiných měst a neohroženého zastávce práv Karlovy university v dobách nejtěžších. Nejvřeleji však ho vzpomínají ti, kdož měli šťastnou možnost poslouchat jeho jasné výklady, podávané s vědeckou akribií s katedry universitní, v jeho semináři a v archivní škole.

J. M.

Knihovna Heraldické společnosti

obsahovala ke dni 31. prosince 1947 tyto publikace:

ŠVÉDSKO:

- A. Berghman: Armoiries de Bourgeois Suedois. (Stockholm.)
- A. Berghman: Borgeliga Släktvapen. (Malmö, 1934.)
- A. Berghman: Guvernören Printz Vapen. (Malmö, 1938.)
- A. Berghman: B. Harald Hellströms Kort Handledning i Heraldik.
- A. Berghman: Heraldisk Litteratur. (Malmö, 1935.)
- A. Berghman: På Heraldisk Utställning. (Malmö, 1937.)
- A. Berghman: Heraldiskt Vademecum. (Stockholm, 1938. 1939.)
- A. Berghman: Tre Heraldiske Mästare. (Malmö, 1940.)
- Meddelanden från Riksheraldikerämbetet. (Stockholm, 1933—1945.)
- Jednotlivé svazky: 1935, 1937, 1938, 1940.

SVÝCARSKO:

Wappenrolle der Zünfte und Gemeinschaften in Basel.
Von Hans Lengweiler, Luzern.
Wappenrolle der Züricher Zünfte. Von Hans Lengweiler, Luzern.
Archives Héraldiques Suisses. (Lausanne.)

- V. J. Adarjukov: Ruskij knižnij znak. (Moskva, 1922.)
U. G. Ivask: Opisanie russkich knižnich znakov. (Moskva, 1905, 1910, 1918.)
Gerby gorodov, gubernij, oblastěj i posadov rossijskoj imperij. — Sostavil P. P. von Winkler. (Petersburg, 1899.)
Gerby leib kompanij ober. i unter officierov i rjadovych. — Sostavil S. Trojnickij, risoval O. Šarleman. — (1910.)
Obščij gerbovnik dvorjanskich rodov vsërossijskija iperij načatyj v 1797 godu. I—X.
Trudy leningradskogo obščestva ekslibristov. II—XII. (Leningrad, 1924-28.)
J. B. Rietstap: Handboek der Wapenkunde. (Leiden, 1943.)
Dr. phil. Otto Titan von Hefner: Handbuch der theoretischen und praktischen Heraldik unter Bezugnahme auf die übrigen historischen Hilfswissenschaften. II. Teil, praktische Heraldik. (Görlitz, 1887.)
Bernhard Koerner: Handbuch der Heroldkunst. Teil I—II. (Görlitz, 1920—1923.)
Rhein-Mainisches Wappenbuch. Band I. Hessisches Wappenbuch. I. Teil. (Görlitz, 1943.)
Schlesisches Wappenbuch. Band I. (Görlitz, 1942.)
Anton Blaschka—Václav Letošník—Horst Oskar Swientek: Die Böhmisches Landtafel. (Praha, 1944.)
Erbovní knížka na rok 1941. (Praha.)
Dr. J. Klitzner: Stadt Archiv Mährisch Ostrau. (Moravská Ostrava, 1943.)
Dr. Viktor Palivec: Erbovní lékaři. (Praha, 1940.)
Augustin Sedláček: Der böhmische Adel.
Václav Vojtíšek: O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých. (Praha, 1928.)
František Zvolský: Znaky moravských měst. (Brno, 1947.)
Sbírka heraldických exlibris.
De Nederlandsche Leeuw. — Maandblad van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht-en Wapenkunde. ('s-Gravenhage.) — LXV (1948).
Nederlandsch Archief voor Genealogie en Heraldiek. (S. W. Melchior-Hoevelaken.) — 6e Jaargang (1948).
The Genealogists' Magazine. — Official Organ of the Society of Genealogists. (London.) — Vol. 10 (1948).
Tyler's Quarterly Historical and Genealogical Magazine. Vol. XXX (1948), č. 2.
Vita d'arte. — Rassegna internazionale dei Cavalieri della Libertà. (Roma.) Anno II (1948).

Heraldický časopis. — Vydává Heraldická společnost. Vedoucí redaktor PhDr. František Beneš, odpovědný redaktor Josef Milde. — Redakce a administrace v Praze IV, třída krále Jiřího VI., čp. 115 - archiv země České, tel. č. 721-98. Vychází čtyřikrát do roka. Náklad 500 výtisků. I. vydání. — Tiskne Vladimír Reis, Praha VI, Vyšehradská 3. — Používání novinového výplatného povoleno řed. pošt v Praze, č. IA-Gre-2372-OB. Poštovní dohlédací úřad Praha 11. — Cena tohoto čísla Kčs 8.—